

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

ZPRÁVA Z MAPOVÁNÍ STAVU **INKLUZIVNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ NA SŠ A VOŠ** **V JIHMORAVSKÉM KRAJI**

Zpracoval: Mgr. Martin Dejmek

Zpracováno: říjen 2018

OBSAH:

1.	ÚVOD	3
2.	POPIS SOUBORU MAPOVANÝCH ŠKOL	6
3.	ZJIŠTĚNÍ ZÍSKANÁ V MAPOVANÝCH ŠKOLÁCH	13
3.1.	Vnímání a pojetí inkluze	13
3.2.	Zkušenosti s prací se znevýhodněnými a nadanými žáky	17
3.3.	Poskytování poradenských služeb	19
3.4.	Inkluze a její vývoj v návaznosti na vyhlášku č.27/2016 Sb.	22
3.5.	Ostatní zjištění	25
4.	DOPORUČENÍ	29
4.1.	Doporučení zřizovateli/decizní sféře	29
4.2.	Doporučení vedení školy	31
4.3.	Doporučení pedagogickým pracovníkům a zaměstnancům školy	31
4.4.	Doporučení vedení a pracovníkům školských poradenských pracovišť	32
5.	SHRNUTÍ A ZÁVĚR	34
6.	SEZNAM ZKRATEK	38

1. ÚVOD

Úvodem je potřeba říci, že společné vzdělávání je především vysoce kvalitním prostředím, ve kterém lze pracovat s heterogenní skupinou žáků; akceptovat různorodost pohlaví, etnicity, kultury, jazyka, sociálního prostředí, popř. věku. Inkluzivní vzdělávání tak dává možnost vytvoření „školy pro všechny“. Pokud je takové vzdělávání prováděno správně, pak je přínosem pro rozvoj dovedností a znalostí žáků jak se speciálními vzdělávacími potřebami, tak i těch intaktních.

Předpokládaný rozsah využití Krajských zpráv z mapování stavu inkluzivního vzdělávání na SŠ a VOŠ (dále většinou jen „Krajská zpráva z mapování“) je určen zejména chartou projektu P-KAP a Metodikou rovných příležitostí ve vzdělávání pro prioritní osu 3 OP VVV. V souladu s Chartou projektu P-KAP je tato zpráva určena k řízení předmětné oblasti na území krajů (například odborům školství) a zároveň jako součást metodické podpory tvorby KAP, zejména v oblasti intervence Podpora inkluze. To také koresponduje s rozsahem využití uvedeným v Metodice rovných příležitostí ve vzdělávání pro prioritní osu 3 OP VVV, která uvádí, že Krajskou zprávu z „mapování“ lze využít jako „podklad pro pracovní skupinu v Krajských akčních plánech“ (viz str. 8 Metodiky).

Krajskou zprávu z mapování lze využít případně i pro jiné činnosti spadající do působnosti krajů, nicméně je potřeba nezapomínat, že se jedná o kvalitativní rozbor situace v oblasti inkluze ve vzdělávání (viz postup zpracování zpráv níže). Nejedná se tedy o kvantitativní šetření a kvantitativní vyjádření jsou zde použita pouze pro popis zkoumaného souboru a z důvodů zachování objektivity nejsou nijak dále analyzována.

Postup zpracování Krajské zprávy z mapování

Při zpracování krajských zpráv se vychází z mapování na všech školách navštívených v období od začátku mapování do června 2018 včetně. Celkově bylo v uvedeném období v rámci ČR osloveno 606 škol, tj. 44 %

škol z aktuálního celkového počtu 1367 SŠ a VOŠ. Počet škol oslovených v rámci kraje je uveden v kapitole 2. Popis souboru mapovaných škol.

Zpráva o stavu inkluze na škole

Hlavní metodou sběru dat při mapování stavu inkluze na jednotlivých školách jsou polostrukturné individuální rozhovory s předem stanovenými okruhy témat. Tyto rozhovory jsou realizovány v každém kraji garanty inkluze, jimiž jsou lidé s vysokoškolským vzděláním v psychologii (případně ve speciální pedagogice) s rozsáhlými poradenskými zkušenostmi.

Délka rozhovoru je samozřejmě odvislá od situace v oblasti inkluzivního vzdělávání na každé škole, nicméně především z důvodu stanovených počtů škol a úvazku garanta inkluze v kraji je obvyklá délka rozhovoru cca 30 minut, kratší rozhovor bývá někdy realizován jen v případě žáka nebo jeho zákonného zástupce, a to zejména s ohledem na laické názory respondenta.

Vzhledem k velké různorodosti možností formulace otázek/okruhů a faktu, že tyto musí být vždy přizpůsobeny situaci ve škole a respondentovi, je každý okruh charakterizován jeho „mapou“. Otázky jsou kladeny z pohledu pozice respondenta, a konkrétní formulace záleží na tazateli, s cílem pokrýt co největší část „mapy“ (nejlépe celou) s ohledem na časové možnosti.

Rozhovory jsou realizovány se zástupcem vedení školy, učitelem, pracovníkem školního poradenského pracoviště a žákem nebo jeho zákonným zástupcem (popřípadě s oběma). Z tohoto důvodu je specifikované znění mapovaných okruhů ve dvou verzích – pro profesionály a laiky (žáky a zákonné zástupce).

Rozhovory jsou striktně anonymizovány, jsou podmíněny samozřejmě souhlasem respondenta a v případě žáků i informovaným souhlasem zákonného zástupce žáka (tam, kde to je relevantní).

Pro potřeby analýzy je z rozhovoru pořízen zvukový záznam (v případě, že respondent odmítne zvukový záznam, je pořízen záznam písemný ve

formě poznámek). Relevantní části zvukového záznamu jsou přepsány do zvláštního dokumentu. Následně je zpracována zpráva škoie, včetně doporučení pro zlepšení stavu inkluze.

Krajské zprávy z mapování

Při zpracování krajských zpráv z mapování jsou dodržovány dvě zásady, jež vycházejí z významu slovního spojení „mapování inkluze“ – při mapování jsou pozorované jevy ve zprávě zmíněny v přiměřených proporcích, tzn. často se vyskytující témata zdůrazněna oproti tématům okrajovým. Na druhou stranu jde o mapování inkluze, tzn. ani na řídce se vyskytující jevy nebo otázky nezapomínáme, stejně tak jako na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Zpracování krajských zpráv znamená souhrnné zpracování výstupů jednotlivých zpráv pro školy, jejichž předmětem je kvalitativní rozbor aktuálního stavu inkluze na každé škole.

Jako důležité se jeví zmínit fakt, že mapování začalo v období, kdy v platnost vstoupila vyhláška č. 27/2016 Sb. o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných. Původně nižší informovanost v období vstupu této vyhlášky v platnost se tak v průběhu této vlny mapování významně změnila k lepšímu, což mělo logicky za následek také změnu zjištěných výsledků v této oblasti – podrobněji viz kapitola 3. 4. Inkluze a její vývoj v návaznosti na vyhlášku č. 27/2016 Sb.

2. POPIS SOUBORU MAPOVANÝCH ŠKOL

Tato zpráva vychází z dosavadního průběhu mapování stavu inkluze na SŠ a VOŠ, v němž bylo osloveno 52 škol (40 % škol v rámci kraje).

Následující tabulky obsahují kvantitativní popis mapovaných škol, aby bylo patrné, přibližně kolik žáků bylo mapováním pokryto. Je třeba upozornit na to, že nejde o výsledek kvantitativního šetření, proto údaje v tabulkách nelze interpretovat jako statistické údaje nebo je používat pro srovnávání. Současně je nutné vzít v úvahu to, že číselné údaje sdělené vedením škol mohou být v některých případech pouze přibližné.

Celkově za kraj:

Počet žáků celkem:	24 937	Abs.	%
Z toho žáci:	Cizinci	276	1,1
	kulturně a sociálně znevýhodnění	34	0,1
	Nadaní	33	0,1
	s SPU*	2258	9,0
	s poruchami chování	72	0,3
	s PAS**	75	0,3
	se smyslovými vadami	98	0,4
	s LMP***	230	0,9
	s fyzickým postižením	67	0,3
	s kombinovanými vadami	130	0,5
	Jiné	39	0,2

* Specifické poruchy učení a chování ** Poruchy autistického spektra *** Lehké mentální postižení

Celkový počet žáků a studentů, kterých se dosud mapování inkluze týká v Jihomoravském kraji, je 24 937.

Z toho studentů se SVP je 3312. To je 13,3 % z celkového počtu všech žáků a studentů na SŠ a VOŠ. Pro představu proporce to znamená každý sedmý až osmý.

Z množiny žáků se SVP je většina s SPU (68 %), dále jsou zastoupeny LMP (8,7 %), následují cizinci (8,3 %), kombinované vady (4 %), smyslová postižení (3 %), poruchy chování, poruchy autistického spektra a fyzická postižení mají stejně po 2,3 %, kulturně a sociálně znevýhodnění, nadaní a ostatní pak po 1 %.

Gymnázia (obory kategorie K):

Počet žáků celkem:	5019	Abs.	%
Z toho žáci:	Cizinci	48	1,0
	kulturně a sociálně znevýhodnění	0	0
	Nadaní	30	0,6
	s SPU*	260	5,2
	s poruchami chování	13	0,3
	s PAS**	13	0,3
	se smyslovými vadami	8	0,2
	s LMP***	0	0
	s fyzickým postižením	1	0,02
	s kombinovanými vadami	0	0
	Jiné	0	0

* Specifické poruchy učení a chování ** Poruchy autistického spektra *** Lehké mentální postižení

Výsledky šetření postihují zhruba 20 % žáků ze zmapovaného vzorku SŠ a VOŠ. Poměrné zastoupení žáků se SVP k ostatním je 7,6 %, tedy každý 13. žák.

Z celkového počtu žáků na gymnáziích se SVP je nejvíce SPU (71 %). Ve 3,5 % jsou shodně zastoupeni žáci s poruchami chování a poruchami autistického spektra, což je srovnatelné s ostatními SŠ. Je zde 90 % žáků ze všech SŠ a VOŠ v kraji diagnostikovaných jako nadaní. Významnou skupinu žáků se SVP tvoří cizinci (13 %).

Vůbec se nevyskytují žáci s LMP, kombinovanými vadami, kulturně a sociálně znevýhodnění, s fyzickým postižením jen jeden.

Školy poskytující střední odborné vzdělání (obory kat. J, E, H, L, M):

Počet žáků celkem:	14 497	Abs.	%
Z toho žáci:	Cizinci	176	1,2
	kulturně a sociálně znevýhodnění	3	0,02
	Nadaní	1	0,01
	s SPU*	1560	10,8
	s poruchami chování	34	0,2
	s PAS**	26	0,2
	se smyslovými vadami	16	0,1
	s LMP***	133	0,9
	s fyzickým postižením	5	0,03
	s kombinovanými vadami	29	0,2
	Jiné	13	0,1

* *Specifické poruchy učení a chování* ** *Poruchy autistického spektra* *** *Lehké mentální postižení*

Výsledky šetření zahrnují 60 % žáků ze zmapovaného vzorku.

Poměrné zastoupení žáků se SVP k ostatním je 13,8 %. Je to téměř dvakrát víc než na gymnáziích, tj. každý sedmý žák. Z celkového počtu žáků se SVP je převážná většina s SPU, 78 %.

Je zde 1 % žáků s LMP, většinou v E-oborech. Žáků s poruchami chování, s kombinovaným postižením a PAS je po 1,5 %.

Jako nadaný byl označen 1 žák, kulturně a sociálně znevýhodnění jsou 3. Jejich počet je však určitě vyšší. Je to dáno způsobem evidence

a vyhledáváním těchto skupin žáků se SVP. Žáků-cizinců je ale nezanedbatelný počet 9 %.

Obory kategorie E

Ve zmapovaném vzorku je pět škol s obory kategorie E. Ve většině případů jsou zde žáci s LMP, někdy v kombinaci s jiným handicapem – SPU, smyslovým, PAS nebo fyzickým handicapem.

V těchto oborech je speciální vzdělávací plán, je zde menší počet žáků ve třídě a předpokládá se i variabilní délka studia.

Ostatní školy – oborově jiné nebo smíšené střední školy a VOŠ (smíšené všeobecné a SOŠ, SOŠ a VOŠ, samostatné VOŠ, praktické školy, umělecké SŠ, SŠ speciálně zaměřené na studenty se SVP):

Počet žáků celkem:	5421	Abs.	%
Z toho žáci:	Cizinci	76	1,4
	kulturně a sociálně znevýhodnění	16	0,3
	Nadaní	3	0,06
	s SPU*	340	6,3
	s poruchami chování	25	0,5
	s PAS**	36	0,7
	se smyslovými vadami	74	1,4
	s LMP***	96	1,8
	s fyzickým postižením	76	1,4
	s kombinovanými vadami	100	1,8
	Jiné	16	0,3

* Specifické poruchy učení a chování ** Poruchy autistického spektra *** Lehké mentální postižení

Výsledky šetření na těchto typech škol postihují 20 % žáků ze zmapovaného vzorku. Jsou to střední školy s odbornou výukou a zároveň s rozšířením na vyšší odborné vzdělání (4 školy), školy s uměleckým zaměřením – konzervatoře (2 školy), vyšší odborné školy

(1 škola) a školy zaměřené přednostně na vzdělání studentů s handicapem různého druhu – speciální školy (4 školy).

Počty žáků se SVP se u jednotlivých výše jmenovaných druhů škol diametrálně liší, proto je nutné školy blíže specifikovat. Ze stejného důvodu nebudeme uvádět výskyt jednotlivých druhů handicapu u žáků se SVP v procentech, neboť by to bylo zavádějící. Uvádíme jen poměry a srovnání.

Školy s uměleckým zaměřením

Na těchto školách je důležitý talent. Potřeba podpory pro žáky se SVP je zde minimální, zpravidla se týká jen pro žáků s SPU. Je zde zvláštnost v tom, že někdy je specifikum handicapu využitelné v kreativě studenta a handicap je tím kompenzován. Na taneční konzervatoři je kupříkladu ADHD částečně kompenzované právě tvůrčím nasazením a výkonem při tanci.

Vyšší odborné školy

Na VOŠ je evidovaný minimální počet studentů se SVP. Důvodem je to, že jsou zde dospělí a za sebe zodpovědní jedinci, kteří již nechtějí být podporováni, neobracejí se na výchovné poradce a zvládají to svépomocí; většina vad je již kompenzována.

Speciální školy

Tyto školy jsou speciálně zaměřené na žáky zdravotně znevýhodněné (především se smyslovými vadami, kombinovanými vadami a fyzickým postižením) a s handicapem jiného druhu. Některé školy mají jako obor i jedno nebo dvouletou praktickou školu. Tam jsou handicapové i v kategorii SMP.

V tabulce je proto výskyt některých handicapů výlučně nebo ve velké většině právě na těchto školách. Týká se to LMP, kombinovaných

vad, smyslových vad, fyzického postižení a jiných postižení (což jsou právě většinou SMP na praktických školách).

Za povšimnutí stojí, že 50 % všech žáků evidovaných v celém kraji jako sociálně a kulturně znevýhodněných spadá do této tabulky. Týká se to speciálních škol. S mírou a závažností handicapu souvisí pravděpodobně i sociální statut a potřeba těchto žáků.

Zvýšený, téměř dvojnásobně, je i výskyt kategorie poruch chování a PAS, které se také na speciálních školách nacházejí ve větší míře než na školách běžných.

Obory s významně vyšším počtem „inkludovaných“ žáků:

EQF	ISCED 97	Kategorie vzdělání	Obory s významně vyšším počtem „inkludovaných“ žáků – příklady oborů	Žáci
2	2C	C	praktické školy v rámci speciálních škol	SMP
		J		
3	3C	E/2 roky	provoz domácnosti, šití prádla, košíkářské práce, bižuterní výroba, textilní výroba	LMP, smysl.p.
		E/3 roky	zednické práce, opravářské práce, zahradnické práce, podlahářské práce, strojírenské práce, malířské práce, dlaždičské práce, kuchařské práce	LMP, smysl.p,
		H	operátor skladování, rekondiční masér, brašnář, karosář, obráběč kovů, stroj. mechanik, zahradník	smysl.p., por. chov.
4	3A	K	Gymnázium	SPÚ, nadaní
		L/sš	Není významně vyšší počet inkludovaných žáků v nějaké kategorii handicapu	
	4A	L/nást.	Není významně vyšší počet inkludovaných žáků v nějaké kategorii handicapu	
	3A	M	SŠ s maturitou	SPÚ
6	5B	N	VOŠ – není významně vyšší počet inkludovaných žáků v nějaké kategorii handicapu	

		P	Konzervatoře	SPÚ
--	--	---	--------------	-----

V oborech C jsou s převahou žáci s handicapem SMP. Na oborech E jsou to většinou žáci se LMP nebo případně s jiným přidruženým handicapem většinou smyslovým. U oborů kategorie H se také vyskytuje, poměrově na počet studentů, více studentů se smyslovými vadami a poruchami chování.

V kategoriích oborů K,M,P jsou žáci se SVP převážně s handicapem SPU a speciálně na gymnáziích je vyšší i počet žáků nadaných.

3. ZJIŠTĚNÍ ZÍSKANÁ V MAPOVANÝCH ŠKOLÁCH

3.1. Vnímání a pojetí inkluze

Postoje pedagogů ke společnému vzdělávání při výuce žáků středních a vyšších odborných škol a vnímání koncepce inkluze nastavené legislativou je třeba posuzovat do jisté míry odděleně jako různá témata, která se odlišují. Ale přesto je třeba mít na zřeteli, že spolu souvisejí a v mnoha ohledech dochází k jejich vzájemnému prolínání a ovlivňování.

Další dimenze pohledu je vývoj v čase. Jak se vnímání inkluze, zejména uplatňování nových pravidel a legislativy, vyvíjí během posledních dvou let, kdy začala platit vyhláška č.27/2016 Sb.

Inkluzi a jejímu vývoji v návaznosti na vyhlášku č.27/2016 Sb. se budeme věnovat v kapitole 3.4.

Zde se zaměříme na postoje pedagogů, odborníků ze ŠPP, vedení škol i žáků ke společnému vzdělávání jako fenoménu. Dále probereme úroveň, způsoby a přístup ke vzdělávání v této oblasti. Popíšeme je z pohledu jednotlivých respondentů, a poté škol jako celků.

Většina oslovených respondentů vnímá společné vzdělávání jako něco, co již probíhá delší dobu. Mají zkušenosti s různými druhy handicapu a vždy si nějak poradili. Někteří respondenti, většinou na školách, kde takové žáky téměř neměli, vnímají možný nárůst počtu těchto žáků jako ohrožení plynulosti výuky anebo jako zátěž s novou administrativou a organizací výuky.

Postoj je obecně kladný. Nejčastěji zaznívá:

- Je to užitečná zkušenost pro spolužáky bez handicapu a učení se toleranci, empatii a tendenci pomáhat slabšímu; dává to učitelům příležitost a možnost pracovat s prosociálními tendencemi v praxi.

- Dává to možnost handicapovaným osvědčit se, zvýšit sebevědomí, zažít svoji platnost v kolektivu běžné populace.

- Všichni respondenti zdůrazňují, že fyzický handicap a slabší smyslový handicap není problém. (Tam už dlouhodobá zkušenost a adaptace asi proběhla.)

Postoj, který není vyloženě negativní, ale jsou zde námitky a připomínky k plošnému a nerozlišenému společnému vzdělávání. Nejčastěji zaznívá:

- Omezuje to čas a prostor na vzdělávání těch ostatních, zpomaluje to tempo výuky a brzdí to nadané. Tento názor se kupodivu nevyskytuje až tak často, jak by se dalo soudit z mediální prezentace. Je to korigováno postupnou zkušeností, jak zorganizovat výuku, aby k tomu nedocházelo.

- Očekávaně a jasně je prezentován názor, že je důležitá míra handicapu. Obecně jsou žáci s LMP považováni za nevhodné pro zařazení do běžných škol, podobně žáci s extrémní formou ADHD. Není tomu tak, překvapivě, u žáků s poruchou autistického spektra, na které se většina škol je schopna adaptovat. (Se žáky s LMP nemají problém střední školy, které mají E obory přímo na ně zaměřené, a také střední školy speciální.)

- Handicapovaní nemohou zažít pocit úspěchu, výjimečnosti, vždy budou průměrní nebo poslední, nejsou sociálně mezi sobě rovnými, o mnohých rozhodnou ambiciózní rodiče a oni nejsou schopni prosadit svůj názor. Ptáme se jich dostatečně, co by chtěli?

- Důležitá námitka se týká bezpečnosti výuky a dalšího výkonu povolání u oborů, kde smyslový, fyzický, intelektový i psychický handicap může ohrožovat žáka i ostatní. I když se dělají posudky zdravotní způsobilosti, takoví žáci se přesto vyskytují.

- Možnost uplatnit se v praxi – žák by se měl vzdělávat pro budoucí uplatnění (názor zejména učitelů odborných předmětů a odborného výcviku). Pokud toho není schopen nebo jen zčásti, je to jen zátěž a trápení pro něj, rodiče, učitele a všechny ostatní.

- Zachování speciálních škol. Převážně prezentovaný názor, vyplývající z předchozích. Argumenty: Jsou zde speciálně vyškolení učitelé

a odborníci; menší počet žáků ve třídě; je možný velmi individuální přístup; žák si zažije i pocit, že je úspěšný; obory jsou koncipovány tak, aby se žák mohl uplatnit v praxi.

Za povšimnutí stojí zvláště odpovědi dotázaných žáků. Většina z nich inkluzi nevnímá, neví o ní nebo jim nevadí. Zvykají si na zvláštnosti handicapovaných, většinou pomáhají. Handicapovaní mají jen výjimečně pocit vyčlenění, šikany či odmítání. (Tato bezproblémovost je dána asi i tím, že jde o žáky SŠ, kteří jsou již věkem a osobnostně vyzářlí.)

Obecně z toho vyplývá kladný postoj k inkluzi, ale výběrově, ne plošně.

Z pohledu škol jde o přizpůsobování se novým trendům ve vzdělávání. Proto na školách, kde mají se žáky s handicapem častější kontakt, je to běžná praxe. Tam je vedení, poradci i pedagogický sbor připraven. V názorech na inkluzi jsou konzistentní a často i nejrezistentnější pedagogové v odborném výcviku mají zkušenosti a akceptují žáka se zvláštními požadavky.

Na školách, které neměly téměř žádné podobné zkušenosti a nyní se setkávají s nárůstem žáků s neznámým handicapem a s výhledem dalších takových žáků, vzrůstá pocit nekompetentnosti, hrozba dalších povinností, různí se postoje pedagogů.

Z výpovědí respondentů za vedení školy vyplývá, že je to veliký úkol a zodpovědnost přesvědčit pedagogy, že tento trend je správný, smysluplný a bude ošetřen tak, aby ho zvládli. Tady se jeví jako zásadní metodická podpora přímo na škole mezi pedagogy navzájem, ale také podpora zřizovatele. (Většinu dalších otázek, které se toho týkají, se budeme věnovat v kapitole 3.5.)

Další téma v této kapitole je vzdělání, školení a další vzdělávání v problematice inkluze. Jeví se to jako zásadní podmínka, aby společné vzdělávání mohlo probíhat.

Na většině škol jsou v oblasti společného vzdělávání proškoleni výchovní poradci a někdo z vedení školy. U ostatních pedagogů jde o

znalosti ze studia na VŠ, u většiny pedagogů obecně vzdělávacích předmětů a teoretických předmětů jde také o praktickou zkušenost se žáky s SPU, smyslovými vadami anebo s fyzickým handicapem. S asistenty pedagoga mají občasnou, spíš ojedinělou zkušenost. (Nezahrnujeme sem školy speciálně zaměřené na žáky s handicapem.) Většina škol se snaží pedagogy posílat na školení a semináře o inkluzi.

Existují kurzy nabízené Střediskem služeb školám. Není jich málo, na tom se respondenti shodují. Jsou i jiné kurzy samostatných vzdělávacích agentur. Jak jsou pedagogové vzdělání nebo ochotni se v této problematice vzdělávat, je ovlivněno postojem vedení školy, osobní motivací jednotlivých pedagogů, tím, v jaké míře s takovými žáky přicházejí do styku a pocítují to jako potřebné pro svou práci, ale také finančními a časovými možnostmi.

Vyskytuje se i mírně přezíravý postoj pedagogů a někdy i vedení škol. Pokládají za předčasné nebo zbytečné vzdělávat se v něčem, co není pro ně aktuální, zatím takové studenty téměř nemají nebo ani mít nebudou. To především na školách, kde jsou obory přísně vymezené zdravotní způsobilostí.

Jsou i jiné důvody, proč nejsou pedagogové proškolení v inkluzi. V rámci penza povinného vzdělávání je pro pedagoga odborného výcviku důležitější např. školení ve vlastní odbornosti.

Školení pro sborovnu, plošně pro pedagogy školy naráží na několik překážek: není možné uvolnit pedagogy najednou z výuky, školení je drahé, jsou zkušenosti s tím, že ani akreditace nezajistí dobrou kvalitu školení.

Některé školy se domlouvají se spolupracujícími poradnami a zvou si odborníky z nich – to bývá nejlepší varianta řešení.

Z toho vyplývá nutná podpora metodická, finanční a organizační ve vzdělávání v inkluzi ze strany zřizovatele. Školy volají po více prakticky zaměřených školeních v oblasti legislativy, konkrétních postupech

u jednotlivých oborů, přímo na školách uskutečňovaných školeních – aby nemuseli vysílat jednotlivce zvlášť a mohlo se vzdělat více pedagogů najednou bez absence ve výuce, a také o větší podporu finanční.

3.2 Zkušenosti s prací se znevýhodněnými a nadanými žáky

Většina oslovených škol má zkušenost se žáky s SPU. V jednotlivých případech s poruchami chování, se smyslovými vadami, se žáky s fyzickým postižením a s poruchami autistického spektra. Postupně se na ně adaptují a dokážou s takovými žáky pracovat.

Přizpůsobení a podpůrná opatření pro žáky se SVP vycházejí z doporučení z poraden. Ze zjištění vyplývá, že se školy snaží uplatnit všechny možné, doporučené a dosažitelné podpůrné prostředky. Jejich kategorizaci a specifické postupy pro jednotlivé předměty výuky zajišťuje výchovný poradce. Tato sdělení distribuují kolegům třídním učitelům a ti ostatním vyučujícím konkrétních předmětů. Při zvláštnostech a výjimkách se scházejí individuálně s učiteli a nastavují speciální úpravu zacházení nebo IVP. Vedení školy se v této oblasti většinou spoléhá na výchovného poradce. Zpětná vazba a aktualizace přístupů k těmto žákům se diskutuje na pedagogických radách a interních internetových stránkách školy. Na některých školách jsou stanovena pravidelná setkání ŠPP a vedení školy.

Problém v uplatnění podpůrných opatření se vyskytuje nejčastěji u učitelů odborného výcviku. Je to dáno jejich vzděláním jen v rámci pedagogického minima, nedostatečným proškolením v inkluzi, nedostatečnou motivací a tolerancí k jinakosti a výjimkám, komplikací výukového procesu při zacházení se žáky s handicapem. Pro učitele v této oblasti je důležitý výstup – jestli žák bude moci zodpovědně, bezpečně a dostatečně dobře vykonávat práci v oboru – pragmatický přístup. Zde je velká rezerva v proškolení, akceptaci složitější práce s žáky se SVP. Je potřeba říci, že školy, které takové studenty mají delší dobu, nebo školy, které mají E obory, a mají učitele odborného výcviku, zejména praxí

vyškolené, mají dobré výsledky v úspěšnosti žáků a není problém v zařazení a akceptaci různých druhů handicapu. Jde o dobrý výběr a motivaci učitele, proškolení, praxi a následně, z výpovědi těchto učitelů i spokojenost ze zvládnutí náročnější výuky i žáků se SVP vlastním nasazením. Z toho vyplývá naděje, že s přibýváním zkušeností pedagogů s těmito žáky se sníží obavy a předsudky vůči společnému vzdělávání.

Dále jsme se zajímali o způsob hodnocení žáků. Speciálně pro žáky se SVP je důležité vědět, proč a za co mají známku, jak postupovat, aby se zlepšili. Také jak se sami hodnotí – udělali dost, mohli jinak, co je měřítkem jejich snahy. To znamená rozvinutý a motivující způsob hodnocení, který není založený jen na známkách 1-5. Obecně je používání formativního hodnocení a sebehodnocení žáků u většiny škol ponecháno na individuálním přístupu pedagoga. Učitelé pracující s žáky v oborech E tyto postupy uplatňují téměř automaticky. Snaží se poukazovat na dobré výsledky, zdůrazňují, co se žákovi podařilo, a relativizují neúspěchy. Mají vypracované individuální postupy pro výuku jednotlivých žáků. Na gymnáziích a odborných školách se počítá se sebereflexí žáků – především spoléháním se na jejich intelekt. Pedagogický přístup tohoto druhu je, dle výpovědi respondentů, limitován náročným vzdělávacím plánem na těchto školách. Není čas takto hodnotit. Daří se to uplatnit ve všeobecně vzdělávacích předmětech, kde to může být i téma výuky. U studentů se SVP se to řeší většinou individuálními konzultacemi.

Další položkou výzkumu byla osobní portfolia založená na pracích žáků. Většina škol je nezakládá. Jen některé v tom spatřují dobrou platformu pro sebereflexi žáka, čeho dosáhl a čím se může prezentovat při ucházení se o místo v praxi.

Speciální skupinová forma a organizace výuky se vyskytuje jen na některých školách. Většinou se týká výuky českého jazyka pro cizince. Na dvou školách mají specializovanou skupinovou výuku pro žáky s SPU. Výsledek je jednoznačně pozitivní. Všichni odmaturovali z češtiny a jiných jazyků.

Vztah žáků handicapovaných a bez handicapu se nejeví jako problém. Žáci bez handicapu nevnímají účast handicapovaných jako překážku svého vzdělávání. Dokážou se přizpůsobit zvláštnostem, asistentům, jiným způsobům hodnocení a zacházení s těmito spolužáky. Naopak se často angažují v pomoci, zájmu o jiný druh komunikace, porozumění těmto spolužákům. Upřednostňují otevřenost a jasné sdělení, s kým a jakým způsobem budou výuku sdílet. Existují výjimky, kdy je překročená míra únosnosti – extrémní narušování výuky u žáků s ADHD, PAS nebo s psychickým onemocněním. Tam se projevuje nevhodný výběr a zařazení žáka na danou školu, neodhadnutí míry handicapu nebo je to vývojově a zdravotně se stupňující porucha.

Nadaní žáci, diagnostikovaní poradnou a s podpůrnými opatřeními, se vyskytují téměř výlučně na gymnáziích. Mají IVP, podporu v zaměření se na předměty jejich nadání, podporu spolupráce v programech rozšířeného vzdělání na VŠ. Dle sdělení oslovených vyučujících je daleko větší počet nadaných žáků, kteří nechtějí a nevyužívají podporu jako SVP. Reprezentují školu, vyhrávají soutěže, částečně studují už i na VŠ. Na oborově zaměřených školách jsou to studenti, kteří se profilují ve svém oboru, specializaci, praktických dovednostech. Např. všichni studenti na konzervatoři jsou talentovaní, ale většinou nepotřebují nebo neusilují o podporu ve smyslu SVP. Podobně sportovně talentovaní mají IVP a zvládají individuální způsob vzdělání. V mapování nadaných studentů jsou evidováni tedy jen ti, kteří mají podpůrná opatření a jsou ochotní se podrobit vyšetření poradny. Skutečný počet nadaných žáků je určitě vyšší, ale tímto šetřením těžko postihnutelný.

3.3. Poskytování poradenských služeb

Školní poradenské pracoviště je na školách už většinou standardem. Zhruba na polovině navštívených škol je v základní formě – výchovný poradce a metodik prevence sociálně patologických jevů. Druhá polovina

škol má ŠPP v rozšířené formě. Je obohaceno o psychologa, speciálního pedagoga, kariérního poradce nebo zástupce vedení, který některou z těchto funkcí zastupuje. Tito další členové týmu ŠPP však, ve většině případů, pracují jen na částečný úvazek, jsou nasmlouváni jen na dohodu nebo v rámci krátkodobého projektu a pro řešení krizových situací. Většina respondentů z ŠPP a zástupců vedení škol by rádi měli tyto odborníky jisté na delší dobu, finančně zajištěné, nejlépe jako stálé členy poradenského týmu.

Potom jsou i výjimky, kdy všechny funkce poradenského týmu zastupuje jedna osoba. Tam lze uvažovat o podcenění důležitosti poradenského pracoviště. Jedná se o tři školy ze zkoumaného vzorku.

Na všech školách, kde ŠPP začalo pracovat a vzalo na sebe koordinaci funkcí poradenských, tedy zastupovat školu, být v kontaktu s poradnami a rodiči ve vyřizování podpůrných opatření se žáky se SVP, jsou kolegové učitelé i vedení spokojeni. Je to dobré systémové řešení.

To, co není v pořádku a objevuje se ve vyjádření zástupců ŠPP téměř na všech školách, je jejich obrovská přetíženost úkoly souvisejícími s inkluzí. Nedostatek hodin vymezených na tuto činnost, nedostatek času na jiné funkce výchovného poradce než v současné době předimenzovanou práci se žáky se SVP. Možnost spolehnout se na podporu jiných kolegů, třeba psychologů, je omezena jen pár hodinami jejich současného úvazku a nejistotou pokračování v následujícím období.

Spolupráce s poradnami bývá většinou dobrá. Prodloužení lhůt vyšetření a zpráv, omezení osobního kontaktu a návštěv pracovníků poraden na školách u žáků se SVP, nejasnosti v požadavcích, které nastaly s platností vyhlášky č. 27./Sb 2016, probereme v kapitole 3.4.

Problematičtější to mají školy velké nebo výjimečné oborem, kde jsou žáci z mnoha vzdálených destinací, a je nutné komunikovat s mnoha poradnami. Jsou různé lhůty dodání doporučení, liší se formuláře, je složitá komunikace s rodiči. Se SPC bývá spolupráce velmi dobrá

a adresná k potřebám žáka. Je to vysvětlitelné počtem těchto žáků. Jde často jen o jednoho, dva žáky, většinou s poruchami autistického spektra, smyslových vad nebo fyzického postižení.

Asistenti pedagoga byli velmi ožehavé a ohrožující téma, mnohdy jako zprávy a informace zprostředkované ze ZŠ. Na navštívených středních školách, kde s nimi již mají zkušenost, se postoj mění. Pro určitý druh handicapu – fyzického, smyslového, poruch autistického spektra a ADHD – je dle respondentů jejich pomoc důležitá a zásadní. Někdy nejsou úplně dobře vyladěné kompetence a způsob spolupráce pedagoga a asistenta. Je to samozřejmě v možnostech školy samotné, ale bylo by možná vhodné i obecně nabídnuté školení pro pedagogy v této oblasti. (O možnostech výběru, kvality a dostupnosti asistentů pojednáme ještě v kapitole 3.5.)

Nevhodně vybraný obor vzdělávání v souvislosti s určitým druhem handicapu je další důležité téma. Je to komplexní problém. Podílí se na něm přesnost a kvalita informací o oboru, předpokladech zvládnutí studia, rizicích i možnosti následného výkonu povolání. Vypadá to, že rodiče, lékař nebo i poradny jsou nedostatečně informováni o požadavcích nutných pro zvládnutí oboru. Školy pořádají dny otevřených dveří, inzerují své požadavky na budoucí studenty na webu, umožňují individuální konzultace zájemcům a jejich rodičům. Přesto rodiče prosadí přijetí dítěte na školu, která je zdravotně či jinak nevhodná, případně lékař doporučí epileptika na výškové práce nebo do nebezpečného provozu se stroji.

Jako příklad dobré praxe by mohlo posloužit systémové řešení a snaha o prevenci tohoto problému na jedné škole – přímo do formulářů pro posouzení zdravotní způsobilosti žáka, které posílají lékařům, uvádějí přesně omezení a rizika vybíraného oboru pro konkrétního studenta. Z rozhovorů vyplynulo, že jiné střední školy, s kterými komunikují, mají zájem o takto vypracovaný formulář.

Další zjištění, které se týká dobře přizpůsobeného zacházení se žáky se SVP, je propojení informací mezi poradnami a lékaři o handicapu žáka. Jako významné se dále ukazuje i předávání detailnějších informací

o schopnostech a zvládnutí vzdělávacího plánu žáka ze základní školy na školu střední. Vysvědčení nestačí. Jde o komplexnost informací a propojení všech zodpovědných subjektů. Mohlo by to zamezit nevhodnému doporučení, opoždění vzdělání žáka, odchodu na úřad práce a demotivaci žáka pokračovat ve vzdělání. V konkrétních případech školy situaci obvykle zvládnou přesunem na jiný obor, nasměrováním na jinou SŠ, ale často se ztratou studijního roku pro dotčeného žáka.

3.4. Inkluze a její vývoj v návaznosti na vyhlášku č.27/2016 Sb.

V podmínkách nové legislativy se proškolení v inkluzi opět týká předně výchovných poradců a vedení. Ostatním členům pedagogického sboru je to nabízeno jako možnost individuálního vzdělávání v rámci povinného penza vzdělávání. Doporučená verze je samostudium – internet, e-learningové kurzy. Ve velké většině případů je to záležitostí a náplní práce výchovných poradců, kteří zprostředkovávají informace o aktuálních změnách požadavků a nových pravidlech se zacházením se žáky se SVP. Děje se tak na pedagogických radách, vnitřní školní internetovou komunikací nebo při řešení individuálních případů.

Vnímání a postoje k novým podmínkám pro zacházení se žáky se SVP se mění. Na školách navštívených ve školním roce 2016/2017 bylo znát mnoho nejistoty, postoje odmítání, argumenty proti požadavkům vyplývajícím z nové vyhlášky.

Téměř jednotně se školy vyjadřovaly k nepřipravenosti projektu inkluze jako takovému. Byly vneseny požadavky, ale nebyla připravená dostatečná podpora vzdělání, finanční, personální, organizační ani informační. Školy a poradny neměly kapacity dostát požadavkům vyhlášky ve stanovených termínech, neměly jednotné informace o vykazování, nebyl připravený personál škol, informační systémy a také rodiče pro nový způsob komunikace a jednání se školami a poradnami.

Zásadní námitka byla, že se tento proces měl dít pozvolněji, postupně a na základě zkušeností z praxe se měl postupně přizpůsobovat a měnit.

Fakticky to opravdu způsobilo nárazově enormní zátěž pro pedagogy, poradce na školách, manažery škol, pracovníky poraden i pro rodiče žáků se SVP. Dá se říci, i dle vyjádření několika respondentů, že učitelé, většinou velmi zodpovědní, osobnostně přizpůsobiví a inteligentní jedinci, situaci vzali nakonec jako další výzvu a nové podmínky, kterým se prostě přizpůsobí.

Tento stav se postupně mění. Školy se adaptují na nové požadavky, existuje zkušenost s dobře fungujícími ŠPP, finance na určitá podpůrná opatření jsou, a školy také zjišťují, že nárůst počtu žáků se SVP není tak značný, jak se předpokládalo.

Některé argumenty pro a proti přesto zůstávají stejné, a tudíž jsou důležité a mají asi dlouhodobější platnost. Následně uvedeme nejčastější argumenty respondentů, které jsme v mapování obdrželi.

Pozitiva, která přinesla nová vyhláška:

Jako přínosná se jeví kategorizace podpůrných opatření na 5 stupňů. Respondenti oceňují možnost školy v 1. stupni podpůrných opatření vyhledat, rozhodnout o opatřeních a až pak se obracet na poradnu.

Dle mnoha respondentů je přehlednější a konkrétní formulace doporučení z poraden. Někteří v tom ale postrádají informaci o žáku jako takovém, chybí celkový pohled na poruchu, podle čeho by již zkušení a vzdělaní pedagogové mohli k žákovi přistupovat.

Dle některých sdělení je dobře, že se zacházení se žáky se SVP zviditelnilo, klade se na ně větší důraz a pro některé učitele se tak nastavují mantinely a nutnost jiného zacházení a hodnocení těchto žáků.

Školy dostávají více financí na pomůcky a asistenty.

Větší provázanost a komunikace mezi školami, poradnami a rodiči.

Negativa, která přinesla nová vyhláška:

Obrovský nárůst administrativy – je zásadním a téměř na všech školách prezentovaným názorem, spojeným s novou vyhláškou. Dá se to čekat při zavádění nových pravidel a legislativy. Ale zde se administrativa jeví jako nadbytečná, dublovaná, nekoordinovaná. Několik zúčastněných subjektů ve vyřizování a nastavení podpůrných prostředků pro konkrétního žáka musí opakovaně odsouhlasit, podepsat a vzájemně opakovaně komunikovat a „papírovat“ ve stejné věci.

Důsledky nárůstu administrativy:

- Nutná a opakovaná přítomnost rodičů při schvalování, podepisování a získávání podpůrných opatření demotivuje rodiče snažit se o ně.

Setkáváme se tak se žáky, o kterých učitelé vědí, že by si zvláštní zacházení zasloužili, ale rodiče je v tom nepodpoří či nevyhoví složitým podmínkám legislativy – ztrácí zájem o takto vyřizované opatření pro jejich dítě.

- Výchovní poradci a poradny musí opakovaně komunikovat s rodiči o stejné věci.

- Dotčený handicapovaný žák je znova vystavován pohovorům o své způsobilosti. Je postaven do role opakovaně zkoušeného, jestli a jak je v pořádku. Může nastat situace, kdy se právě kvůli opakovanému znejišťování ve svých kompetencích bude cítit ještě více neschopný.

- Učitelé těchto žáků vypracovávají posudky na žáka za období, ve kterém k žádné změně nebo nové potřebě nedošlo – tříměsíční vykazování a revize plánů pedagogické podpory nebo IVP. (Tyto požadavky již byly částečně zrevidovány a už se striktně nevyžadují.)

- Poradny nemají kapacitu na vypracování zpráv a posudků v adekvátním čase pro aktuální přizpůsobení žáka. Doporučení někdy přijde až za mnoho měsíců po tom, co by zpráva mohla ovlivnit jeho podpůrné prostředky ve vzdělání.

- Zátěž a často práce nad úvazek výchovných poradců na škole i poradců v poradně.

Dalšími diskutovanými otázkami je fungování poraden a zneužití statutu handicapovaného žáka.

O tom, že se prodloužily lhůty k objednání a vypracování doporučení v poradnách, bylo pojednáno. Ale omezuje se takto i jejich kapacita na případovou práci mimo poradnu – návštěvy pracovníků z poraden na školách, práce s jednotlivými žáky v terénu.

Zneužití statutu handicapovaného žáka – objevuje se i tento trend – snaha o získání podpory pro žáka přesto, že to nepotřebuje, ale rodiče se tak pojišťují, aby školu vystudoval. Tzn. trend získat statut handicapovaného (vyplývá ze sdělení některých pedagogů). Vypadá to, jakoby poradny, pod tlakem ohledu na handicap a inkluzivní přístup, byly nuceny vydávat potvrzení i žákům, kteří jsou v tomto směru diskutabilní.

3.5. Ostatní zjištění

V této kapitole se budeme věnovat detailněji některým tématům, která již byla zmíněna. Názorům respondentů na asistenty, financování, vzdělávání, bezbariérovost. Také tomu, co ještě respondenty napadlo k tématu společného vzdělávání a jeví se jako důležité a nebylo zatím systematicky probráno. Nakonec se budeme věnovat tématu speciálních škol.

Asistenti – již diskutované téma v předchozím textu – byli akceptováni jako platní a potřební. Ale jejich platnost při pomoci a naplnění potřeb inkludovaných žáků závisí na standardu. Dobrý a efektivní účinek je ve stabilitě jejich působení. Jsou to lidé a působí nejlépe v dlouhodobém vztahu se žákem, kterého podporují a doprovázejí. Tento standard jejich působení není naplněn. Jsou definováni např.: jako podpůrná opatření na úvazek 0,3. (Už jen to je kritizováno – lidé jsou podpůrná opatření.) Jejich finanční podpora je na omezenou dobu. Jejich finanční ohodnocení je

minimální. Kde je motivace vykonávat takové povolání a dělat ho dobře? Dále je zde otázka jejich vzdělání – zda je vhodné zapojit do podpory vzdělávání handicapovaných žáků někoho s tříměsíčním rekvalifikačním kurzem z úřadu práce. Ano, tato situace se mění a jsou požadována přísnější kritéria. Školy situaci výběru asistentů, ze sdělení mnoha respondentů, zatím řeší přijímáním bývalých kolegů v důchodu, vystudovaných učitelů, kteří nemají práci, studentů VŠ, kteří si tak učiní praxi a pak mají možnost získat místo na příslušné škole. Na běžných SŠ asistentů pedagoga není potřeba mnoho – jeden, dva. Přesto volají po systémovém řešení, podpoře tohoto vzdělání na VŠ, nabídce kvalitních asistentů od zřizovatele. Tedy po stabilitě a standardu takového podpůrného opatření.

Financování a nabídka odborníků školám, kteří s handicapovanými mají pracovat, je nedostatečná. V situaci, kdy se počítá s jejich zvýšeným počtem a vyžaduje se přesně definovaná a důslednější práce se žáky se SVP, je nezbytné odborníky někde sehnat, motivovat k této práci a také vzdělat. Aktuálně jich ale není dostatek. Psychologům nebo speciálním pedagogům školy nabízí úvazek na omezenou dobu. Nemají na ně finance. Většina středních škol by psychologa na delší dobu přijala hned. Zatím jsou placeni z projektů na dobu omezenou, často na rok, a neví se, jestli příští rok budou mít možnost vykonávat tuto práci. Už jen nabízet žákům jejich služby, které příští rok nebudou k dispozici, je podle vedení škol nezodpovědné.

Vzdělání pedagogů v této oblasti je nepropracované a nepřipravené. Jsou nabídky kurzů v rámci inkluze, ale často neakceptovatelné cenou, termíny, místem, kapacitou, a také nestandardní kvalitou. (Musíme říci, dle sdělení respondentů za rok 2018, že to se zlepšuje.) Respondenti mají i konkrétní připomínku nebo návrh ke vzdělávání nabízenému Střediskem služeb školám: Kurzy pro výchovné poradce pro ZŠ a SŠ by měly být zvlášť. Na základních a středních školách jsou úplně jiné potřeby, problémy i způsoby řešení.

Bezbariérovost škol je také jednou z podmínek naplnění inkluze. Možnosti její realizace jsou pro mnohé školy velkým problémem. Jsou omezeny dispozicí budovy v dané zástavbě, památkovou ochranou, nedostatkem financí. Požadavek na bezbariérovost je proto plošně neuskutečnitelný a jako požadavek na všechny školy systémově nedořešený.

Znevážení kompetence, vzdělání a zodpovědnosti dobře dělat svou práci. Na několika školách se objevuje, zejména u vedení, ale i u dlouhodobě pracujících pedagogů, názor, že se požadováním opakovaného a nadměrného vykazování práce se žáky se SVP znevažuje kompetence ředitelů a učitelů jako nedostatečně vzdělaných, zodpovědných a pověřených odborníků. Dle jejich názoru by bylo v pořádku se spolehnout na jejich pověření. Následně je možné prověřit a zhodnotit jejich práci pomocí inspekce.

Pohled speciálních škol. V mapování jsme navštívili i několik středních škol, které jsou speciálně zaměřeny na vzdělávání žáků s handicapem.

U nich je situace jiná než na běžných školách. Mají vyškolené učitele, osvědčené metody, dlouhodobou zkušenost.

Často jsou to školy, které provází žáka od MŠ až po SŠ.

Současná legislativa jim nastoluje překážky v přijímání žáků, kteří se k nim hodí (nemožnost přijmout žáka s nižším podpůrným opatřením než stupeň 3).

Rodiče vědí o omezených schopnostech svého dítěte a zároveň vidí možnost jeho uplatnění ve studiu na speciální škole, ale dle doporučení z poradny se na tuto školu nedostane.

Některým menším a méně specializovaným školám (ne speciálně zaměřeným na poruchy zraku, sluchu, s fyzickým postižením) to snižuje počet žáků v oborech, které tak nemohou otevřít.

Připomínka od učitelů těchto škol je také k principu inkluze. Do svých škol mohli přijmout i 25 % žáků bez handicapu. Obohatilo to zkušenosti

žáků, zaplnilo školu. V současné době by to znamenalo, že jejich škola je opravdu inkludovaná – s žáky s handicapem i bez handicapu.

Navíc, tyto školy, dle názoru většiny respondentů z běžných škol, mají své opodstatnění, protože jsou v systému vzdělávání nezastupitelné.

4. DOPORUČENÍ

Součástí výzkumného šetření a mapování inkluze je vypracovaný soubor doporučení ke změnám a opatřením, které by mohly vést ke zlepšení současného stavu společného vzdělávání na konkrétní škole.

Doporučení vycházejí z rozhovorů s jednotlivými respondenty na mapovaných školách. Toto sdělení je vypracováno pro jednotlivou školu a je zpětnovazebnou informací, zhuštěným a po analýze prezentovaným názorem a návrhem pro konkrétní vzdělávací subjekt.

Pro ilustraci uvedeme nejčastěji se vyskytující doporučení, která vypovídají o potřebách, opakujících se problémech a překážkách v realizování inkluze. Jsou zde zahrnuta i obecně platná doporučení vzešlá ze SWOT analýzy pro školy v celé republice, která jsou přílehlavá a platná i pro konkrétní vzorek škol v Jihomoravském kraji.

Doufáme, že mohou posloužit jako ukázka příležitostí, možností a budoucích kroků, vedoucích k naplnění ideje a záměrů společného vzdělávání.

Doporučení se většinou týkají vedení škol, školního poradenského pracoviště, některá přímo pedagogů a zaměstnanců školy. Jiná jsou formulována jako návrhy, v čem by se mohli ještě obrátit na zřizovatele a v jakých oblastech a o jakou podporu ve společném vzdělávání usilovat.

4.1. Doporučení zřizovateli/decizní sféře:

- posílit metodickou a konzultační podporu školám v inkluzi – odpovídání na konkrétní dotazy, přednášky s příklady dobré praxe, organizace diskusních skupin
- organizovat prakticky zaměřené vzdělávání v inkluzi (pedagogická diagnostika, spolupráce s asistenty, praktické postupy a způsoby zacházení se žáky se SVP ve specializovaných oborech)

- restrukturizovat, přesněji zaměřit vzdělávání výchovných poradců – rozdělit školení pro ZŠ a SŠ – mají jiné potřeby, nároky, oblasti problémů
- podporovat vzájemnou komunikaci ZŠ a SŠ o žácích se SVP – zejména v kariérním poradenství, přenosu informací o naplňování vzdělávacího plánu žáka hlásícího se na SŠ (nejen vysvědčení)
- podporovat standardizaci a plynulost poskytovaných informací o požadavcích na schopnosti žáků přijímaných na obory SŠ
- podporovat systém lepší informovanosti lékařů o přesných specifikách a nutných požadavcích na zdravotní způsobilost u jednotlivých oborů na SŠ
- podporovat propojení a komunikaci posudkových lékařů a poraden – komplexní informovanost o stavu a schopnostech žáka pro adekvátní rozhodnutí k doporučení na SŠ
- zkvalitnit přípravu studentů pedagogických fakult v oblasti inkluze – dát do vzdělávacích plánů více zkušeností z praxe
- podporovat dopravní dostupnost k adekvátní SŠ, zejména u učňovských oborů a pro žáky ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí
- podporovat výuku cizinců
- vytvořit podmínky pro zajištění stability a kontinuity financování již přijatých odborných pracovníků – psychologů, speciálních pedagogů, asistentů
- podporovat systémové řešení bezbariérového přístupu na školách (omezených jednak dispozičně, stavebně, památkově nebo obecně nedostatkem financí)
- podporovat systémové řešení pracovních míst školních psychologů – možnost sdílení služeb jednoho úvazku psychologa několika lokálně blízkými školami

4.2. Doporučení pro vedení škol:

- vytvořit jednotný, jasný soubor informací pro rodiče a lékaře o nárocích oborů a nebezpečích, vyplývajících z nevhodně vybraného oboru vzdělání
- poskytovat detailnější a pochopitelnější informace o nových pravidlech a postupech pro rodiče v rámci inkluze – zorganizovat speciální setkání, nové informace na webu
- důsledně pracovat s vyhláškou č. 27/2016 Sb. ve smyslu využití normované finanční náročnosti jednotlivých stupňů podpůrných opatření
- pozvat si odborníky nebo s nimi jinak diskutovat o vyhlášce č. 27/2016 Sb. – zbavení se pocitu hrozby z nezaplacenosti asistentů či jiných podpůrných opatření – vyjasnění plánování v oblasti inkluze
- podporovat zastoupení odborníků v ŠPP, zejména stabilizovaný úvazek psychologa nebo speciálního pedagoga – umožní to více prostoru výchovnému poradci zabývat se problematikou žáků se SVP
- využít potenciál pedagogů na škole, ochotných se dál vzdělávat v oblasti speciální pedagogiky a podporou jejich studia při zaměstnání mít možnost rozšířit tým o speciálního pedagoga, který by ulehčil v této oblasti výchovnému poradci nebo se stal budoucím výchovným poradcem
- podporovat školní poradenské pracoviště – umožnit intimitu a prostor pro práci, umožnit různou formu vzdělání v inkluzi ostatním kolegům pedagogům, aby to nebyla jen náplň práce výchovného poradce

4.3. Doporučení pedagogickým pracovníkům a zaměstnancům školy:

- vést otevřenou diskusi s kolegy učiteli, kteří nejsou inkluzi nakloněni, uplatnit originální nápady, pracovat na konkrétních

příkladech společně vzdělávaných žáků, může to spolupráci zjednodušit a umožnit poznání a postoje, které inkluzi demytizují, a ulehčit akceptaci jejích přístupů v pedagogické práci

- definovat se ve spolupráci s asistentem, určit kompetence a pravidla
- vzdělávat se v oblastech inkluze, které je potkávají a oslovují

4.4. Doporučení vedení a pracovníkům školských poradenských pracovišť:

Ve většině případů se záměry a cíle vedení školy a školního poradenského pracoviště shodují, liší se třeba jen plošností působení a šíří kompetencí. Proto se doporučení ŠPP částečně překrývají s doporučeními adresovanými vedení školy.

- motivovat a více do hloubky proškolit některé kolegy učitele v oblasti inkluzivního přístupu, zejména učitele odborného výcviku
- zajistit proškolení pedagogů sborovny v inkluzi, kteří jsou v přímém kontaktu se žáky se SVP
- pokusit se zavést funkční kariérové poradenství, dobře usměrňující studenty se SVP do praxe a delegovat tak dalšího kolegu do týmu
- pokusit se spolupracovat s kariérními poradci na ZŠ, aby dobře znali specifika oboru a nutné požadavky pro studium na konkrétní SŠ i pro uplatnění v další možné praxi, a zamezit tím nevhodnému doporučení oboru a stigmatizaci žáka jako neschopného
- požadovat personální návštěvu odborníků ze ŠPZ na škole a práci s konkrétním žákem, nejen papírovou či jinou virtuální komunikaci a podporu
- diskutovat o možnosti působení odborníka typu školního psychologa nebo speciálního pedagoga na několika školách lokálně blízko, aby byl motivován výší úvazku a takto nabídnutou prací

- poskytnout přesnější a aktuální informace o specifických nárocích oborů i pracovníkům ŠPZ, aby nedocházelo k doporučením podpůrných opatření, které škola nemůže zajistit
- podporovat větší sepětí a kontinuitu spolupráce poradny, rodičů a ŠPP, aby nedocházelo k opakování vyšetření a nárůstu zátěže všech zúčastněných.

5. SHRNUTÍ A ZÁVĚR

Shrnutí

Tato zpráva vychází z dosavadního průběhu mapování stavu inkluze na SŠ a VOŠ, v němž bylo osloveno 52 škol (40 % škol v rámci kraje). Během první etapy mapování stavu inkluze v Jihomoravském kraji byly navštíveny SŠ a VOŠ vzdělávající celkově téměř 25 000 žáků. Ze zjištění vyplývá, že každý sedmý žák na běžných SŠ spadá do kategorie žáka se SVP. Většina handicapů se týká SPU. Dále je významně proporčně zastoupená skupina žáků s LMP a to na školách, kde mají E- obory. Ostatní druhy handicapů – smyslové vady, poruchy autistického spektra, poruchy chování, fyzické postižení se vyskytuje jen v počtu několika žáků na jedné škole. Nezahrnujeme do tohoto výčtu speciální školy, které jsou přímo na tyto žáky zaměřené. (Detailněji v kap. 2.)

Postoje pedagogů ke společnému vzdělávání při výuce žáků středních a vyšších odborných škol a vnímání koncepce inkluze nastavené legislativou je třeba posuzovat do jisté míry odděleně jako různá témata, která se mohou v mnoha v dílčích projevech odlišovat. Postoj k pojetí inkluze je jedna věc a řešení tohoto problému legislativními postupy věc druhá. Postoj ke společnému vzdělávání je obecně kladný. Je prospěšné jako zkušenost pro intaktní žáky a zároveň i pro handicapované, aby si zažili náročnější sociální prostředí budoucího života. Námitky jsou zejména k plošnému a nerozlišenému začleňování žáků s handicapem bez rozlišení míry handicapu.

Vzdělaní v inkluzi jsou především odborníci z ŠPP a někdo z vedení školy. Ostatní pedagogové mají většinou možnost výběru kurzů, seminářů nebo e-learningového vzdělávání. Je mnoho překážek, proč to nejde plošně. Školy volají po školeních přímo na školách, zaměřených na konkrétní obory, po finanční podpoře v této oblasti. (Detailněji v kap. 3.1.)

Přizpůsobení výuky a podpůrná opatření pro žáky se SVP se na všech školách řídí doporučením z poraden. Výchovní poradci předávají informace třídním učitelům a ti následně ostatním učitelům jednotlivých předmětů. O aktuálních změnách se informuje na pedagogických radách, setkáních ŠPP a vedení, interních internetových stránkách nebo individuálně dle potřeby. Problematictější je prosazení inkluze u učitelů odborného výcviku. Jeví se zde potřeba dalšího vzdělání a motivace k jiném výukovém postoji.

Dále jsme se zabývali způsobem hodnocení žáků, portfolii žákovských prací, nevhodně vybraným oborem vzhledem k handicapu žáka a vztahem žáků handicapovaných a bez handicapu. (Detailněji v kap. 3.2.a 3.3.)

Téměř na všech SŠ v Jihomoravském kraji je zřízeno ŠPP. Zkušenost s tímto systémovým řešením poradenských problémů je dobrá a školy ji oceňují. Jsou však i školy, které mají jediného poradce, tam je situace na pováženou. Zhruba na polovině škol je ŠPP v základní formě – výchovní poradce a metodik prevence sociálně patologických jevů; v druhé polovině škol je v rozšířené formě - o psychologa, speciálního pedagoga, kariérního poradce. Tam se často vyskytují problémy s finančním zajištěním a kontinuitou působení těchto odborníků na škole.

Spolupráce s poradnami je obecně dobrá, ale v některých směrech, po platnosti nároků vyhlášky č. 27/2016 Sb., pokulhává. Problematické jsou objednací lhůty vyšetření i zaslání jejich výstupů, nejednotnost formulářů a zpráv, možnost terénní práce pracovníků poraden na školách. (Detailněji v kap. 3.3 a 3.4.)

Reakce na požadavky související s vyhláškou č. 27/2016 Sb. byly na začátku velmi odmítavé a kritické. Situace se pomalu mění. Školy si zvykají na nový druh legislativy a přizpůsobují se novým nárokům. Přesto zůstává mnoho připomínek: k poskytování požadovaného vzdělání, finančnímu zajištění, požadavkům bezbariérovosti, nárokům administrativních úkonů. (Detailněji v kap. 3.4 a 3.5.)

Některá další témata – názory respondentů na asistenty, financování, vzdělávání, bezbariérovost a situaci speciálních škol ohledně inkluze probíráme nakonec. (Detailněji v kap. 3.5.)

Návrhy možných přístupů a kroků k uskutečnění společného vzdělávání předkládáme v samostatné kapitole - Doporučení. Vycházíme ze zjištění, které jsme získali v mapování názorů a zkušeností oslovených respondentů na navštívených školách. Rozdělili jsme je podle toho, komu jsou určeny. Pro decizní sféru/zřizovatele, vedení škol, pedagogy, poradenské pracoviště. (Detailněji v kap.4.)

Závěr

Soubor informací a zjištění z mapování stavu inkluzivního vzdělávání na SŠ a VOŠ v Jihomoravském kraji během let 2016-2018 vypovídá o výrazném posunu v přijímání a snaze věnovat více pozornosti specifickým požadavkům a jiným přístupům k žákům se SVP. Situace v září 2016, kdy začala platit vyhláška č. 27/2016 Sb. byla kritická. Bylo zde mnoho nejasností, reakce byly na začátku velmi odmítavé a bouřlivé. Zásadní námitka byla, že se tento proces měl dít pozvolněji, postupně a na základě zkušeností z praxe se měl postupně přizpůsobovat a měnit. Jednoznačný byl a je stále postoj respondentů k tomu, že pro určitý druh a úroveň handicapu jsou nepostradatelné speciální školy a jejich existence je opodstatněná a nutná.

V současné době se školy již přizpůsobily novým podmínkám legislativy, jsou akceptováni asistenti, jako standard je na většině škol koordinující školské poradenské pracoviště, s jehož působením jsou spokojeni žáci, učitelé, vedení škol, rodiče i poradny. Ze zjištění z mapování vyplývá, že tam, kde s takovými žáky více zacházeli předtím nebo se rozhodli k přijetí žáka s neznámým handicapem a praxí se naučili s ním zacházet, je postoj, průchodnost společného vzdělávání téměř bez problémů. Je možné v tom nacházet povzbuzení a naději, že praxe přinese

větší akceptaci ideje společného vzdělávání. Má to však podmínku – důslednější a na různých úrovních uplatňované podpory této koncepce. Týká se to hlavně oblastí, které škola jako subjekt nezajistí. Jmenujme jen některé vybrané a důležité – systémové řešení bezbariérovosti škol; dostupnost a stabilní finanční zajištění odborníků – psychologů, speciálních pedagogů, asistentů; legislativní úprava množství hodin na práci výchovného poradce v proporcích dle žáků se SVP na škole; vzdělávání v inkluzi dostupné školám finančně a zaměřené na jejich odbornost a problematiku; podpora ŠPZ, aby byla schopna vyhovět požadavkům žáků a škol ve stanoveném termínu a byla schopné i terénní práce; koordinace spolupráce posudkových lékařů, poraden a škol.

Závěrem lze konstatovat, že většina SŠ a VOŠ v Jihomoravském kraji je mnohem dál v práci se žáky se SVP než v roce 2016 a inkluze již není ohrožující, ale je předmětem práce a zařazení do běžných postupů ve vzdělávání.

6. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

IVP	individuální vzdělávací plán
LMP	lehké mentální postižení
PAS	poruchy autistického spektra
PPP	pedagogicko psychologická poradna
SMP	středně těžké mentální postižení
SPC	speciální poradenské centrum
SPU	specifické poruchy učení a chování
SŠ	střední škola
ŠPP	školní poradenské pracoviště
ŠPZ	školní poradenské zařízení
VOŠ	vyšší odborná škola
ZŠ	základní škola

Kategorie vzdělání na SŠ a VOŠ:

- C - střední vzdělání**
praktická škola jednoletá a dvouletá pro absolventy základní školy speciální
- J - střední vzdělání**
bez výučního listu – délka studia 2 roky
- E - střední vzdělání s výučním listem**
především pro žáky se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním – délka studia 2 nebo 3 roky
- H - střední vzdělání s výučním listem**
délka studia 3 roky
- K - střední vzdělání s maturitní zkouškou**
všeobecné (gymnaziální) vzdělání – délka studia 4 roky
- L - střední vzdělání s maturitní zkouškou**
odborné vzdělání s odborným výcvikem – délka studia 4 roky
nebo
nástavbové studium poskytující vzdělání s maturitní zkouškou
po získání středního vzdělání s výučním listem – délka studia 2 roky
- M - střední vzdělání s maturitní zkouškou**
odborné – délka studia 4 roky

- N - vyšší odborné vzdělání**
zkratka udělovaného titulu DiS. – délka studia 3–3,5 roku
- P - vyšší odborné vzdělání na konzervatoři**
zkratka udělovaného titulu DiS. – délka studia 2 roky